

Kérek egy irodalmit...

HETVENÉVES A „NEW YORK” KÁVÉHÁZ

Akkor régen New Yorknak hívták, ma Hungária Kávéház a neve. Most megint irodalmi kávéház. Akkor, immár hét évtizede, nem ilyen céllal készült, de írók és művészek otthona lett, legfeljebb aludni jártak máshova. Sőt, néha azt sem.

Irodalmi kávéház lett, más, mint aminek szánták, akik akkor ragyogó fényvel és hivalkodó előkelőséggel megépítették. Egészen más, mint a többi századvégi és századeleji kávéház. Előbb *Heltai* Jenő, aztán *Ady* s mások Párizsból hozták magukkal *Montesquieu*, *Voltaire* meg *Musset* kávéházi asztalainak százados irodalmi hagyományait. Meghonosították itt akkor, amikor Budapest kezdett valóban igazi nagyvárossá fejlődni. Persze, a mi képünkre és izlésünkre formálták.

KÜLÖNÖS és mindmáig is rejtély, minként történt, hogy éppen itt, e mennyezetképek, márványoszlopok, rézveretek gazdag környezetében ütöttek tanyát a polgári világ kívülállóit, az írók, újságírók, művészek, akiknek ügyei, és főleg pénzügyei olyan szöges ellentétben voltak mindazzal, ami itt a szemnek gazdagságban kínálkozott.

Talán az ellentétek vonzóerejénél fogva telepedtek meg itt, meg azért is, mert elég tágas volt. Márványasztalai közt elég nagy volt a távolság, hogy ha fecsegni, dolgozni vagy olvasni szándékoztak, ne zavarják egymást. De később az is volt az oka, hogy gazdák és pincérek külön tekintettel voltak az írók és újságírók labilis pénzügyi viszonyaira. A szakmabeli törzsvendégek részére negyven egész fillérért egy tányér felvágottat, vagy sonkát szolgáltak fel, amit „egy irodalmit ké-

rek” néven vett tudomásul a pincér. Gyula bácsi, a főpincér pedig nem ragaszkodott hozzá, hogy mindenki aznap fizessen.

Aki pedig kicsit is ismerte e polgári világ íróinak és újságíróinak anyagi helyzetét, érthetőnek találja, hogy még a sikeresek is csak kurta időszakokra lendültek fel, egy darab vagy regény jövedelméből. Aztán rövidebb vagy hosszabb

Molnár Ferenc vacsora-számláját állította össze, (mert ő volt az a jól szituált fiatal újságíró, aki soha hitelt nem vett igénybe). *Molnár* felhorkant a számolócédula láttán.

— Hiszen maga — méltatlankodott — mindenből kettőt írt.

— Hát — felelte nagy flegmával Gyula — *Lázár* szerkesztő úr vacsoráját is valakinek ki kell fizetni. Ő mondta, hogy ma *Molnár*

kező előkelőségeikért, az egyre szaporodó furcsa publikum nem is rossz bolt. Főképp, mert e különös vendégek híre egyéb közönséget is bőven hozott. Olyanokat, akik boldogok voltak, ha esténként valahol egy szomszédos asztalnál *Újházi* Ede, a „Mester” törzsasztalának közelében telepedhettek le, és végighallgathatták, mikor a társaság, *Hevesi* Sándor és *Ivánfy* Jenő, a két örök ellenfél, meg *Pethes* Imre, a régi romantikus és a modern színjátszásról vitakoztak. A Mester — akkor a legünnepelebb magyar színész — az asztalfőn olykor elbőbiskolt, de aztán mintha csak színlelte volna a szundikálást, parázslón csapott bele a vitába, a tőle mindenkinek kijáró megszólítással, melyet azonban senki sem vett rossznéven:

— Marha! Kétféle színész van. Az, aki igazi embert állít a színpadra, a másik meg hazudik, csak a hangját, meg a torkát öblögeti. Szóval van jó művész és van rossz színész.

Ezzel a kétségtelen igazsággal el is döntötte a vitát. Legalábbis a maga részéről, és aznap estére.

E szabados és az élet egyéb területén oly keveseket tisztelő világban, igazi és őszinte tekintélytisztelet élt. A kávéházi szerzett jogok dolgában is. Hiába állt egész délután üresen *Kiss* József, a költő asztala, közvetlenül a lépcső mellett, mert a „Hét” főszerkesztője, az emeleten kártyázott *Heltaival*, *Hegedűs* Gyulával, meg *Guthi* Somával, a humoristával, senki sem telepedett le a helyére. Ha pedig valaki tájékozatlan idegen odamerészkedett, nem kellett a pincérnek figyelmeztetnie, mert a szomszéd asztaltól már átszólt valaki:

— Oda ne tessék ülni, az a „Hét” asztala.

Valóban, ennél az asztalnál ült hetenként *Kiss* József, előkelő

Molnár Ferenc

Hermann Lipót rajza

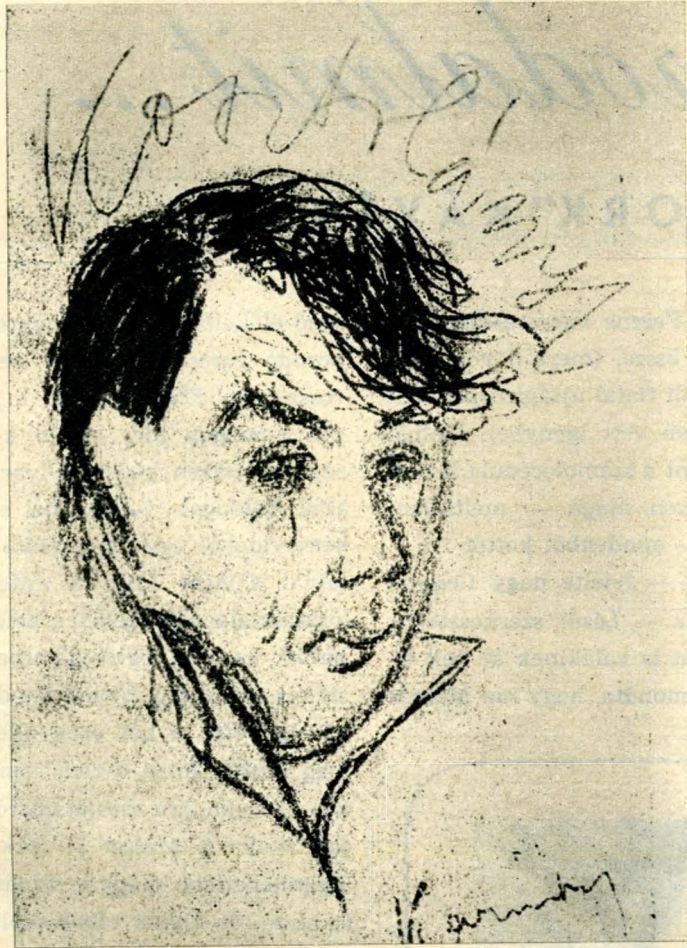
időre hullámvölgy következett, amelyben a mai Irodalmi Alapot a főpincér képviselte, hosszabb vagy rövidebb ideig tartó hitelezéseivel. Különben is a ritkán jött pénzzel a legtöbben nem tudtak bánni. Ha volt pénz, volt mulatás, pezsgő, vendégeskedés; soha vagy ritkán viszontlátott baráti kölcsönök, aztán következett megint az irodalmi sonka és a feketekávé felírásának szűkös ideje.

Egy ízben például a főpincér

úr vendége lesz, de kért, hogy ezt csak akkor közöljem Önnel, mikor a vacsorát már megette.

Molnár Ferenc, nem szívesen, de fizetett.

AZ ÜZLET első gazdái eleinte fanyalognak nézték ezt a társaságot, de aztán okos számítással rájöttek arra, hogy cserébe a különben is gyéren jelent-

Kosztolányi Dezső

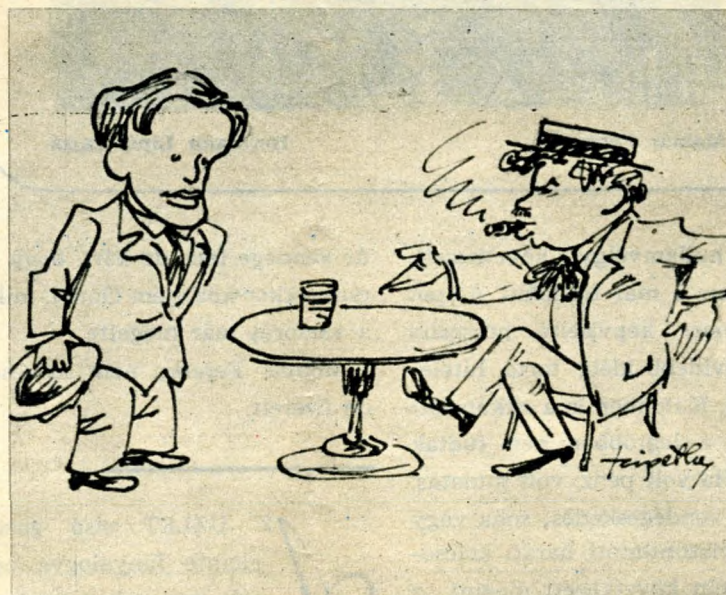
Karinthy Frigyes rajza

irodalmi hetilapjának gárdája, melyet olyan nevek díszítettek, mint Mikszáth, Ambrus Zoltán, Bródy Sándor, Kóbor Tamás, Ignotus, később Márkus László, Kárpáti Aurél és mások. Mindig heten voltak. A hét közé bejutni csak akkor lehetett, ha valaki kivált közülük. A hetek értekezlete addig ülésezett itt, míg Kiss József berzenkedni nem kezdett, mert a fiatalok, akik eddig öhozzá hozták verseiket és írásait, egyre inkább elmentek az asztala mellett, és a karzati feljáró felé tartottak, ahol ugyanilyen tiszteletben tartott asztalnál, az új folyóirat, a „Nyugat” szerkesztője, Osvát Ernő tartott fogadóórát.

MEGTÖRTÉNT egyszer, hogy Kosztolányi Dezső, látszólag az ő asztala felé tartott, Kiss szerkesztő úr már nyújtotta feléje kezét, ám Deziré udvarias köszönéssel továbbment, a karzatra. Ezzel betelt az akkor már örege-

dő költő türelme. Azontul a szerkesztőségi értekezleteket a saját lakásán tartotta, és legfeljebb kártyázni járt a New Yorkba.

Egy másik tiszteletben tartott asztalnál rendszerint csak egy kiterjesztett nagy külföldi újság volt látható, amely mögül ritkán

Karinthy Frigyes és Bródy Sándor

Szigethy István rajza

bukkant elő egy szemüveges, hosszú hajú emberke: Szini Gyula. Ő nem dolgozni, olvasni járt ide. Körülbástyázta magát mindenféle újsággal és folyóirattal, olvasott délután és olvasott éjszaka. Dél előtt nyilván dolgozott, csak az maradt rejtély, hogy mikor alszik. Ha valaki a pincértől valami lapot kért, az gondolkodás nélkül azt felelte:

— Ott van Szini szerkesztő úrnál, kérje el tőle.

Sohasem igényelt saját külön asztalt Krúdy Gyula, és később Karinthy Frigyes sem, ha budai törzskávéházából ide átrándult.

Krúdy rendszerint a kora délutáni órákban jelent meg, gyakran kialvatlanul, álmosan. Beszélgetett valamelyik társasággal, megitta a feketéjét, aztán elvont a kávéház legtávolabbi sarkába, ott telepedett le. Vitték utána a lila színű tintát, a tollat, s már róttá is betűit a papírra.

Amíg ott ült, az is kiváltságos hely volt. Senki sem közeledett hozzá, kivéve azt a nyurga, pelyhesképű fickót, aki ott álldogált öt-hat lépésre az asztalától. Hiába kínálták helytel, senki kedvéért le nem ült, ott hórihorgaszkodott, mint egy fölkiáltójel. A fiút, aki szedőtanonc volt, azért küldték a nyomdából, hogy addig el ne merjen mozdulni, míg Krúdy úrtól meg nem szerzi az aznapra ígért tárca befejezését. Nem is mozdult, míg Szindbád

Gyula főúr

megálmodója egy megkönnyebült sóhajjal le nem tette a penát, s át nem nyújtott a kézirat-tal együtt egy koronát.

Karinthy körül viszont, bárhol telepedett le, mindig nagy társaság alakult. Mindenki azt leste, mikor szór el valami ötletet vagy tréfát, amit esetleg kamatoztathatnak. De Karinthy inkább valami nagyon komoly kérdéssről disputált, ha megfelelő partner akadt, s csak végül ragasztott a vitához egy-egy bukfencc-ötletet, amellyel az előbb kifejtett elméletét feje tetejére állította. Azzal faképnél is hagyta az elképedt társaságot.

A legforgalmasabb, de egyben a legkönnyebben megközelíthető asztal az újságíróké volt, akik a nappal és az éjszaka minden szakában ott voltak. A kávéház akkori gazdája, tudvalevőleg a bejárat kulcsát előkelő mozdulattal a kanálisba hajította:

— Nincs szükség rá — mondta —, mert a New York éjjel-nappal nyitva van, sohasem zár be.

AZ ÍRÓ és újságíró akkor-tájt alig volt különválasztható. Csak nagyon kivételesen akadtak olyanok, akik a szerkesztőségi íróasztal fix fizetésének biztonsága nélkül meg tudtak élni regényeiknek vagy darabjaiknak jövedelméből. Nagy Endrétől, a magyar kabaré megteremtőjétől Kárpáti Aurélon és Szász Zoltánon, a két kritikuson

át megfordult itt jóformán az egész fővárosi újságírás. Még *Bátaszéki Lajos* is, akit a társaság a „legnagyobb magyar áhírlapíró” címével tisztelt meg. Valóban ő, aki kezdetben igazi zsurnalisztának indult, később inkább mások zsebéből élt. Ez évek irodalmi termése összesen egyetlen önéletrajz volt. Kurta, kifejező és általános érvényű. Ennyi volt az egész: „Hol volt — hol nem volt...” Pontosan megfelelt az igazságnak, Báta úr és sokan mások életkörülményeit és anyagi viszonyait illetően.

A beérkező fiatalok számára valamiféle hitelesítést jelentett, ha az újságírók törzsasztalánál ihaták meg feketekávéjukat. Egyszer *Kemény Simon*, a 44-ben mártírhalt költő, aki mindig magányosan ült egy asztalnál, azt kérdezte *Kéri Páltól*, hogy mi öröme telik benne, ott üldögelni e zagyva társaságban. *Kéri*, aki híres volt arról, hogy mindenben különvéleménye volt, azt felelte:

— Itt mindenki ellentmondhat mindenkinek, még ha valami sületlenséget fecseg is.

Ami a fecsegést illeti, ez volt a főváros legtájékozottabb pletykafészke. Itt mindenkiről tudtak mindent. A pesti élet minden szereplőjének köz- és magánviszo-

nyairól, beleértve érzelmi ügyeit is.

A múlt esztendőkkal az irodalmi kávéház képe és közönsége is kicserélődött. Egyes társaságok elvonultak máshová. A modern irodalomban egyre nagyobb jelentőséghez jutó „Nyugat”, a „Hét” emberei, meg az „Est-lapok” munkatársai más-más kávéházban ütötték fel tanyájukat. Az

egyre gyérülő írók helyét inkább a színháziak foglalták el.

Alaposan megváltozott a New York, mikor a két háború között *Tarján Vilmos* otthagyta a riportermesterségét és az újságíróasztaltól átköltözött a kávéház-tulajdonos irodájába.

A „mélyvízből” vendéglő és bár lett, s az új gazdának az volt becsüvége, hogy ezeknek az évtizedeknek régi és újgazdagjai járjanak ide. Az étterem árai is ehhez igazodtak, hogy leginkább csak földbirtokos grófok, meg bankárok tudták megfizetni. Bár a felső kávéházi rész alig változott, a karzaton elhelyezett zenekar délutántól késő éjszakáig tartó muzsikálása lassan elűzött innen mindenkit, aki a hely irodalmi jellegét megadta.

A felszabadulás után egy ideig az írók, színészek meg egyéb művészek helyét sportmezék, futballcipők, sitalpak, meg kerékpáralkatrészek foglalták el. Jó időre sportcikkek boltja lett a kávéház. Néhány éve azonban újra régi rendeltetésében működik, s újabban egyre inkább találkozóhelye az íróknak, főleg a fiatalabb nemzedéknek.

Jómagam több mint ötven éven át jártam ide. Még gimnazista fej-

jel, alig tizenhét éves koromban voltam itt először, mert *Szomaházy Pista* bácsitól, aki akkor egy hétfői újság főszerkesztője volt, hat korona cikkhonorárium járt. — Ő mondta, hogy a pénzemért jöjjenek el a New Yorkba. Ott is találtam nagy kártyázás közben. Odaültetett maga mellé s valahányszor egy kasszát húzott, elémtett egy koronát. Mikor a hat korona együtt volt, rámszólt:

— No, itt a pénze — mondta —, most menjen haza és tanulja meg a holnapi leckét.

Nem szívesen mentem el, mert míg figyeltem ott a sürgő-forgó közönséget, azt képzeltem, hogy itt mindenki legalábbis szerkesztő, vagy művész. Különösen egy nagyhajú, bársonyzakós, hangos urat figyeltem, akiről később megtudtam, hogy rövidáru ügynök.

Ha ma ilyen siheder fejjel tévednék ide, nyilván azon töprengenék, hogy az a jól fészült és jól öltözött fiatalember, aki hanyag mozdulattal nyújtja oda cigaretatárcáját a szomszédjának, vajon vállalati vezérigazgató, vagy főmérnök-e? Aztán később valahogy megtudnám, hogy író.

BÁLINT LAJOS

Kálmán Jenő és Krúdy Gyula

Szigethy István rajza

Major
Valóban ugyan tettem
magamnak mint Major
Keményt azt hiszem
ez az egyetlen formán,
amelyben élelhető volt
Gábor Andor

Gábor Andor

Major Henrik rajza